

An illustration on a dark teal background shows several stylized figures in white lab coats. One figure is at the top right, another at the top left, and a larger one at the bottom left. They are gathered around a central laptop screen. The screen displays the title and subtitle in white text. The background is decorated with abstract shapes like circles, triangles, and wavy lines in shades of green and blue.

DE NORMALISERING VAN DIGITALE ONDERWIJSWAARDEN

Een kwalitatief onderzoek naar de discursieve toepassing
van publieke onderwijswaarden door Nederlandse
universiteiten.

BACHELOR EINDWERKSTUK

MAAS GREIJN // 6148476

MAART 2021

BEGELEIDER: NIELS KERSSSENS

COMMUNICATIE- EN
INFORMATIEWETENSCHAPPEN

WOORDENAANTAL: 5153

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
Inleiding	3
Theoretisch kader	4
Methode	6
Analyse:	
Rationalisering	8
Middel - doel	8
Voorspelling	10
Beroep op autoriteit	11
Conclusie	12
Discussie	13
Literatuur	14
Bijlagen	16

Samenvatting

In dit onderzoek heb ik uitgezocht hoe Nederlandse universiteiten in hun beleid waarden over digitalisering van het onderwijs benadrukken en hoe dit leidt tot de normalisering van specifieke onderwijswaarden. Hiervoor heb ik een analyse uitgevoerd naar het beoogde digitaliseringsbeleid in de beleidsrapporten van universiteiten, en de manier waarop normalisering hierbij aan de hand van verschillende strategieën wordt toegepast. Het corpus bestaat uit beleidsrapporten van Nederlandse universiteiten die beleidsplannen presenteren rondom de digitalisering van het hoger onderwijs. De centrale focus daarbij is om te onderzoeken hoe discursieve strategieën leiden tot de normalisering van bepaalde onderwijswaarden.

Voor het uitvoeren van het onderzoek heb ik voortgebouwd op onderzoek van Yu & Couldry (2020) door standpunten en waarden die uit de gebruikte teksten naar voren kwamen af te zetten tegen bestaande onderwijswaarden en opvattingen over digitalisering. Ik heb de analyse naar de teksten systematisch uitgevoerd door de methode van van Leeuwen toe te passen waardoor strategieën uit de rapporten zijn gecategoriseerd als 'rationalisering' en 'beroep op autoriteit'. Bij de categorie rationalisering onderscheid ik ook de subcategorieën 'middel-doel' en 'voorspelling'. Een terugkerende algemene strategie bij deze categorieën is het koppelen van beoogd digitaliseringsbeleid aan positieve aannames of woorden die de argumenten een optimistisch karakter geven.

De strategieën uit de analyse dragen bij aan de normalisering van digitalisering in het hoger onderwijs omdat positieve mogelijkheden van digitalisering worden gefaciliteerd, terwijl mogelijke implicaties worden genegeerd. Dit onderzoek biedt aan de hand van deze analyse inzicht in de manier waarop discourses gevormd worden en door middel van verschillende strategieën beïnvloed worden om specifieke waarden te benadrukken.

Inleiding

In het hoger onderwijs is, met name door toedoen van het coronavirus, sprake van toenemende online digitalisering (Sun, Tang & Zuo, 2020). Als gevolg hiervan krijgen grote platforms die educatiesoftware aanbieden zoals Google en Microsoft steeds meer macht, en daarmee meer greep op de organisatie van het hoger onderwijs en waardevolle gebruikersgegevens verbonden aan leren (Van Baars, 2020). De overgang naar online platforms is momenteel noodzakelijk voor onderwijs op afstand, maar brengt volgens 'EdTech' bedrijven ook veel voordelen (Yu & Couldry, 2020). Ook de universiteiten zien voordelen. In het 'versnellingsplan onderwijsinnovatie en ICT' (2018) stellen Nederlandse universiteiten en hogescholen dat digitalisering van het onderwijs bevorderd moet worden om onderwijswaarden zoals flexibilisering en 'slimmer' leren te ontwikkelen.

Echter, In *Digitalisering bedreigt onze universiteit* in de Volkskrant stellen rectoren van Nederlandse universiteiten dat digitalisering juist een bedreiging vormt voor de fundamentele waarden van het onderwijs (Maex, Van Dijck, Prins, & Poell, 2019). Dit artikel is ondertekend door vertegenwoordigers van veertien Nederlandse universiteiten. Hiermee nemen deze onderwijsinstellingen een sceptisch standpunt in ten opzichte van publieke waarden over platformisering. Voorbeelden van genoemde waarden die volgens deze vertegenwoordigers van Nederlandse universiteiten in gevaar komen zijn publiek toezicht en privacy. De visie in het Volkskrantartikel lijkt daarmee tegenstrijdig met die van het versnellingsplan. Het is daarom de vraag welke waarden de universiteiten willen uitdragen met betrekking tot digitalisering, en hoe dit in discourses tot uiting komt.

In dit onderzoek ga ik dieper in op dit vraagstuk door de houding van Nederlandse universiteiten tegenover digitalisering en onderwijswaarden kritisch te analyseren. In eerdere studies ligt de focus met name op hoe digitalisering en de commerciële mechanismen van EdTech bedrijven voor veranderingen in het discours over onderwijs kunnen zorgen (Williamson, 2017). Ook de invloed van digitale platforms op publieke onderwijswaarden is onderzocht (Van Dijck, Poell & de Waal, 2018). Weinig aandacht is er echter voor de discursieve constructie van onderwijsdigitalisering en hoe bepaalde onderwijswaarden in het discours genormaliseerd worden (Yu & Couldry, 2020). Dit geldt in het bijzonder voor de manier waarop onderwijsinstellingen middels hun discours betekenis geven aan digitalisering en de ideeën die hierbij strategisch worden benadrukt. Deze kant van het onderzoeksveld is rondom digitalisering is onderbelicht omdat opvattingen over digitaal onderwijs niet alleen door EdTech bedrijven en technologie worden beïnvloed, maar ook door universiteiten. Ik verken daarom de ideologische standpunten en discursieve strategieën die universiteiten inzetten om bepaalde publieke onderwijswaarden te normaliseren.

Aan de hand van verzamelde beleidsdocumenten ben ik nagegaan hoe de onderwijsinstellingen hun beleid rondom digitalisering presenteren en hoe hierbij gebruik gemaakt wordt van nieuwe en bestaande waarden om een tactische positie in het discours in te nemen. Hierbij hoort het antwoord op de volgende onderzoeksvraag:

'Hoe gebruiken Nederlandse universiteiten discursieve strategieën om specifieke ideeën en waarden rondom de digitalisering van het hoger onderwijs te normaliseren?'

Theoretisch kader

Zoals de onderzoeksvraag aangeeft staat de manier waarop universiteiten zelf communiceren over digitalisering en onderwijswaarden centraal in dit onderzoek. Onderwijswetenschapper Neil Selwyn (2015) beschrijft hoe dit soort bijdragen aan het discours kunnen leiden tot veranderende waarden rondom bepaalde ontwikkelingen in het onderwijs:

...discourse should be understood as a key element in the production of the social reality of contemporary digital education – how people understand ‘the way things are’ and (perhaps most importantly) ‘the way things could be’ when it comes to the use of digital technology in education. (p227)

In het bovenstaande citaat wordt benadrukt dat er sprake is van een ‘productie’ van de sociale werkelijkheid van digitaal onderwijs. Discursieve constructies geven dus mede vorm aan de productie van ons begrip van de sociale werkelijkheid rondom digitalisering en onderwijs. Wanneer universiteiten hun machtspositie in het discours inzetten om gewilde veranderingen in publieke onderwijswaarden tot stand te brengen dragen ze bij aan discursieve productie. Dit onderzoek richt zich op de concrete discursieve strategieën die in beleidsrapporten tot uiting komen om onderwijswaarden te beïnvloeden.

In het boek *The Platform Society* (Van Dijck, Poell & de Waal, 2018) wordt beargumenteerd dat platformisering mogelijk drie kernwaarden van het onderwijs aantast. Deze waarden zijn de toegankelijkheid van onderwijs, de impact van platformisering op de professionele autonomie van docenten en verschuivende verantwoordelijkheid. De analyse van Van Dijck, Poell en de Waal blijft beperkt tot de analyse van de platforms zelf. Ze hebben geen aandacht voor de rol van discursieve constructies in het vormen van publieke onderwijswaarden, zoals beschreven door Selwyn (2015).

Deze focus op de discursieve constructie komt wel terug in het onderzoek van Yu en Couldry naar de rol van EdTech bedrijven in het discours rondom publieke onderwijswaarden (2020). Hierbij wordt besproken hoe EdTech bedrijven gebruik maken van discursieve strategieën om de normalisering van onderwijswaarden rondom dataficatie en educatieve technologie te beïnvloeden. Het artikel bouwt voort op het onderzoek van Van Dijck, Poell en de Waal (2018) door niet alleen te kijken naar platformisering en de mogelijke gevolgen, maar ook naar de waarden die door commerciële onderwijsinstellingen aan digitalisering worden gekoppeld. Hiermee wordt ingespeeld op bestaande discursieve constructen die het mogelijk maken om ontwikkelingen rondom dataficatie als normaal te presenteren.

Yu en Couldry (2020) gebruiken hierbij het begrip ‘naturalisatie’. Ze bouwen hiermee voort op het idee van ‘trajectories of naturalisation’ (Bowker & Star, 1999, Hoofdstuk 9), waarmee wordt beschreven hoe objecten of begrippen binnen discourses betekenis krijgen. Volgens Bowker en Star zorgen discursieve praktijken voor het verdwijnen van context rondom objecten. Als gevolg kan het bestaan van bepaalde ideeën als vanzelfsprekend of natuurlijk gezien worden. Yu en Couldry (2020) passen dit begrip toe door te onderzoeken hoe naturalisatie terugkomt in de discursieve presentatie van datapraktijken en learning analytics als natuurlijke mechanismen door EdTech bedrijven. De rol van naturalisatie en de strategische productie van specifieke, natuurlijke onderwijswaarden in het discours komen in het onderzoek van Yu en Couldry dus centraal te staan. Bij het proces van naturalisatie benadrukken Yu en Couldry niet alleen de manier waarop nieuwe processen en ideeën genormaliseerd worden, maar ook het weglaten van oude of ongewenste aspecten:

Naturalisation is more than mere routinisation of specific processes as its trajectory entails ‘forgetting’ certain older aspects of education so that new categories (of data or education actor/action) can become visible as natural, and eventually unquestionable (Yu & Couldry, 2020).

Een aansluitend concept bij de naturalisatie van discursieve aspecten is normalisering. Michał Krzyżanowski omschrijft normalisering als volgt: “Normalization hence takes place when new norms and ideas of social order, strategically constructed in discourse, become – or are strategically assumed to become – part and parcel of mainstream or common thinking (Krzyżanowski, 2020)”. Krzyżanowski bouwt voort op de definitie van naturalisatie van Bowker & Star (1999) aan de hand van de theorie van Diane Vaughan over taal en de normalisering van afwijkende ideeën (1996). Deze theorie houdt in dat normalisering niet wordt gebruikt om bestaande normen te onderbouwen, maar om acceptatie en legitimiteit te creëren voor ideeën die voorheen niet als normaal beschouwd werden. Taal speelt hierbij een hoofdrol volgens Vaughan.

De begrippen normalisering en naturalisatie zijn vergelijkbaar omdat ze beide benadrukken hoe objecten waarde krijgen en als normaal gezien worden in (onderwijs)discoursen. Voor dit onderzoek hanteer ik echter een belangrijk onderscheid tussen normalisering en naturalisatie. Onder normalisering versta ik de specifieke strategieën die universiteiten gebruiken om gericht onderwijswaarden als normaal te presenteren. Deze opvatting vormt de basis voor mijn onderzoek aangezien de focus van analyse ligt op taal en strategische communicatie op zinsniveau, zoals in het onderzoek van Vaughan (1996). Naturalisering, daarentegen, betreft de patronen in het discours die waargenomen kunnen worden als gevolg van normaliserende praktijken. Dit sluit aan bij ‘trajectories of naturalization’ zoals beschreven door Bowker & Star (1999). Omdat normalisering volgens dit onderscheid meer in lijn ligt met de aard van de analyse zal ik dit begrip hanteren.

Yu en Couldry claimen dat educatieve platforms door middel van taal de macht hebben om strategisch in te spelen op discursieve waarden, waardoor het toenemende gebruik van dataficatie in het onderwijs wordt genormaliseerd. Omdat universiteiten in het Nederlandse educatieve landschap ook een leidende rol vervullen ga ik in dit onderzoek uit van een vergelijkbare positie om het discours te beïnvloeden. Door een analyse van beleidsrapporten probeer ik meer inzicht te krijgen in hoe universiteiten discoursen rondom onderwijsdigitalisering beïnvloeden.

Methode

Zoals ik in het theoretisch kader heb beschreven bouwt dit onderzoek voort op het perspectief van Yu en Couldry (2020) door de focus te verleggen van discoursen rondom datapraktijken en surveillance naar discoursen over digitalisering in het Nederlandse hoger onderwijs. Waar Yu en Couldry benadrukken hoe verschillende EdTech bedrijven bijdragen aan de normalisering van specifieke onderwijswaarden leg ik de nadruk op de bijdrage vanuit universiteiten en onderwijsdigitalisering. Om meer inzicht te krijgen in de manier waarop universiteiten discursieve strategieën inzetten om gericht onderwijswaarden te beïnvloeden heb ik gebruik gemaakt van het systeem en de categorieën uit ‘Legitimation in Discourse and Communication (Van Leeuwen, 2007).

Bij het systematisch onderscheiden van de verschillende strategieën heb ik gebruik gemaakt van een ‘legitimation analysis’ waarbij tekstfragmenten worden verdeeld in categorieën zoals beschreven door van Leeuwen (2007). Hoewel in mijn analyse niet legitimatie maar normalisering centraal staat, is het systeem van van Leeuwen toch toepasbaar omdat beide concepten relateren aan de discursieve rechtvaardiging van waarden en ideeën door middel van taal.

Van Leeuwen onderscheidt hierbij vier hoofdcategorieën, namelijk beroep op autoriteit, morele evaluatie, rationalisering en narratief. In bijlage 1 staat een voorbeeld van de verdeling die ik heb gemaakt om de gekozen tekstfragmenten te analyseren. Er is een onderscheid gemaakt tussen actoren, acties, reacties en doelen die in de teksten voorkomen. Daarnaast heb ik voor ieder fragment kort beschreven welke categorie van van Leeuwen aansluit bij de normaliserende strategie die wordt toegepast. In bijlage 1 is dit verwerkt in steekwoorden, en deze zijn vervolgens in de analyse verder uitgewerkt.

De categorieën die in de beleidsrapporten terugkwamen betreffen met name rationalisering, en in mindere mate autoriteit. Ik heb ervoor gekozen om de categorieën morele evaluaties en narratief niet in deze analyse te verwerken omdat er geen narratieve of morele strategieën gevonden zijn in de beleidsrapporten. In bijlage 2 staan alle bijbehorende subcategorieën van de categorie rationalisering. Ik heb gekozen om deze categorie op te delen in ‘middel-doel’ en ‘voorspellingen’ om de verschillende rationale strategieën uit de rapporten te belichten. ‘Middel-doel’ is in tegenstelling tot ‘voorspellingen’ geen specifieke categorie uit het model van van Leeuwen, maar een combinatie van de ‘goal’ en ‘means’ categorieën.

Daarnaast behandelt de analyse hoe de normalisering van onderwijswaarden in het materiaal terugkomt vanuit het perspectief van Vaughan (1996). Hiervoor bespreek ik bij verschillende fragmenten aan de hand van de discursieve strategieën die in categorieën zijn verdeeld hoe taalgebruik bijdraagt aan het normaliseren van specifieke onderwijswaarden. Hierbij ligt de nadruk, zoals de theorie van Vaughan impliceert, op de manier waarop mogelijk afwijkende ideeën als legitiem en natuurlijk worden gepresenteerd. Een voorbeeld hiervan is strategisch woordgebruik om de nadruk te leggen op positieve aspecten van mogelijk controversieel beleid zoals dataverzameling. Ik hanteer hierbij steeds de definitie van normalisering volgens Krzyżanowski door de waarden bloot te leggen die in de gebruikte fragmenten als normaal worden gepresenteerd.

Het type bron in dit onderzoek bestaat uit beleidsrapporten van individuele Nederlandse universiteiten. Ik heb deze rapporten gebruikt om inzicht te krijgen in de specifieke discursieve strategieën die onderwijsinstellingen gebruiken met betrekking tot de normalisering van onderwijsdigitalisering. Deze rapporten heb ik als volgt geselecteerd:

Digitalisering bedreigt onze universiteit, het artikel uit de Volkskrant (2019), is ondertekend door vertegenwoordigers van veertien Nederlandse universiteiten. Deze universiteiten nemen hiermee

een kritisch standpunt in tegen digitalisering, waardoor ze dit onderwerp naar verwachting behandelen in hun beleidsrapporten. Daarom heb ik de rapporten van deze instellingen als basis gekozen voor de analyse. Echter, niet alle betrokken universiteiten presenteren duidelijk beleidsplannen met betrekking tot digitalisering van het onderwijs. Ik heb gebruik gemaakt van acht beleidsrapporten die online beschikbaar zijn. Omdat onderwijsdigitalisering een modern fenomeen is met veel recente ontwikkelingen heb ik op de websites van iedere genoemde universiteit gezocht naar het meest recente rapport over voorgestelde beleidsplannen. Deze rapporten geven een beeld van de houding die de universiteiten innemen ten opzichte van het huidige discours rondom digitalisering van het hoger onderwijs. Binnen alle gebruikte rapporten zijn de beleidsthema's die aansluiten bij de focus van dit onderzoek geanalyseerd. Voorbeelden hiervan zijn innovatie, digitalisering en platformisering met betrekking tot onderwijs. Een uitzondering is het gebruikte rapport van de UvA, omdat dit rapport specifiek gericht is op digitalisering en blended learning (Universiteit van Amsterdam, 2015). Hoewel ik acht rapporten heb gebruikt voor het uitvoeren van de analyse bestaan de voorbeelden uit fragmenten van vijf rapporten die de strategieën het meest duidelijk weergeven.

Ik heb de beleidsrapporten aangevuld met het versnellingsplan onderwijs en ICT (2018). Dit rapport over digitalisering is opgesteld door een collectief van Nederlandse onderwijsinstellingen, waaronder de universiteiten die in dit onderzoek voorkomen. Deze aanvulling biedt inzicht in de waarden die universiteiten collectief willen uitdragen over digitalisering waardoor de gebruikte strategieën uit dit rapport ook een belangrijk bestanddeel zijn van de discursieve positie van de onderwijsinstellingen.

Analyse

Zoals eerder gezegd zijn de fragmenten uit beleidsrapporten van Nederlandse universiteiten opgedeeld in de categorieën van van Leeuwen. Rationalisering is de hoofdcategorie die in deze analyse behandeld wordt omdat de universiteiten zich in beleidsrapporten over het algemeen positioneren als rationeel en logisch. De onderstaande voorbeelden tonen dus hoe dit rationele karakter van de tekst in beleidsrapporten bijdraagt aan de normalisering van onderwijswaarden. Naast rationalisering kwam de categorie beroep op autoriteit ook terug in de teksten. Deze categorie wordt in het tweede deel van de analyse besproken. Fragmenten die in meerdere subcategorieën zijn ingedeeld worden in beide delen besproken.

Rationalisering

Voor de normalisering van waarden rondom digitalisering van het onderwijs maken universiteiten vaak gebruik van een rationele argumentatie waarbij de beleidsplannen gepresenteerd worden als logische oplossingen voor de verschillende kwesties rondom digitalisering. Als gevolg is rationalisering de hoofdcategorie van deze analyse.

Middel - doel

De eerste vorm van rationele normalisering die in de beleidsrapporten terugkomt is de beschrijving van digitaliseringspraktijken als een middel om tot een doel te komen. De onderstaande voorbeelden tonen deze strategie op verschillende manieren.

Het onderstaande citaat van de Radboud universiteit geeft bijvoorbeeld het verlangen naar versnelling van innovatie weer vanuit het perspectief van dataverzameling:

Ze introduceren het Radboud Teaching en Learning Centre waarbinnen docenten en studenten die ideeën kunnen uitwisselen voor het ontwikkelen van onderwijs in een digitale samenleving. Hier wil de universiteit gegevens over verzamelen zodat ze onderwijs kunnen verbeteren (Radboud Universiteit, 2019, p27).

Het verzamelen van gegevens wordt in dit fragment gepresenteerd als een middel voor het doel, namelijk het verbeteren van onderwijs. Het effect van deze formulering is dat het middel, namelijk het verzamelen van gegevens over de ontwikkeling van digitalisering in het onderwijs, als een logische stap wordt beschreven om een doel te bereiken. Dataverzameling in het onderwijs wordt hiermee genormaliseerd omdat het volgens het argument uiteindelijk het onderwijs ten goede komt. Een vergelijkbaar argument komt naar voren in het Versnellingsplan waarbij wordt benadrukt hoe digitale leermiddelen op individueel niveau veel ontwikkelingsmogelijkheden bieden:

Het werken met digitale open leermiddelen stimuleert innovatie. Het maakt het mogelijk content aan te passen, te delen, en te hergebruiken (Vereniging van universiteiten, 2018, p5).

In lijn met het vorige voorbeeld wordt hier besproken hoe een middel, in dit geval het werken met digitale open leermiddelen, in relatie staat tot een optimistisch doel. Opvallend bij de bovenstaande twee fragmenten is het strategische gebruik van positief woordgebruik om relatief vage doelen te presenteren. Het gebruik van woorden als ‘verbeteren’ en ‘stimuleert’ geeft de doelen een optimistisch karakter, zonder dat de rapporten een concreet doel formuleren. Dit heeft een normaliserende werking omdat de verwachte positieve uitkomsten legitimiteit creëren voor digitale onderwijswaarden zoals dataverzameling en open onderwijs.

In het Versnellingsplan wordt ook beargumenteerd dat het gebruik van educatieve technologie voor praktische zaken ruimte biedt om de focus van docenten te verleggen naar andere kwesties:

Met een ICT-infrastructuur die open standaarden verplicht en die voorziet in diensten die flexibel in te kopen, integreerbaar en uitwisselbaar zijn wordt het voor een instelling of zelfs een docent mogelijk om op basis van eigen didactische keuzen zelf een leeromgeving samenstellen. (Vereniging van Universiteiten, 2018, p7).

Het gebruik van verschillende aspecten van ICT wordt daarmee gepresenteerd als middel om uiteindelijk voor vooruitgang te zorgen in het onderwijs, met als doel dat instellingen en docenten meer mogelijkheden krijgen bij het samenstellen van een leeromgeving. Deze directe verhouding tussen ICT en educatieve ontwikkelingen draagt bij aan het normaliseren van digitalisering in het onderwijs. In een ander voorbeeld uit het Versnellingsplan (2018) wordt ook de nadruk gelegd op de autonomie van docenten:

De docent is het startpunt van onderwijsinnovatie. Als de docent te weinig ruimte en/of ondersteuning heeft, is het onmogelijk de ambities van het versnellingsplan te realiseren. (Vereniging van Universiteiten, 2018, p3).

Opnieuw is hier sprake van een middel-doel-verhouding. De docent moet ruimte en/of ondersteuning krijgen om het doel te kunnen realiseren, namelijk het realiseren van de ambities van het Versnellingsplan. Opvallend hierbij is dat het streven naar digitalisering, waar het Versnellingsplan voor is opgesteld, als een doel wordt neergezet in tegenstelling tot digitalisering als middel om een bepaald einddoel te bereiken. Deze formulering vermijdt concrete doelen of gevolgen van digitaliseringsbeleid waardoor digitalisering wordt neergezet als een normaal en vanzelfsprekend streven in het onderwijs.

In het rapport van de RU Groningen worden technologische veranderingen naar voren gebracht als ontwikkelingen die rollen in het onderwijs verbeteren. Deze argumentatie wordt toegepast door de focus te verleggen van de autonomie van docenten naar de waarde van digitale middelen:

Medewerkers en studenten worden aangemoedigd om innovatieve onderwijsmethoden, zoals 'e-learning' en de 'flipped classroom', te ontwikkelen en te evalueren. Hiermee zorgen we ervoor dat we met de tijd meegaan (Rijksuniversiteit Groningen, 2015, p12).

Het inzetten van medewerkers en studenten voor de ontwikkeling van innovatieve (digitale) onderwijsmethoden wordt gebracht als middel voor het doel om met de tijd mee te gaan. De TU Eindhoven hanteert een vergelijkbare middel-doel-verhouding waarbij digitalisering wordt gepresenteerd vanuit de implicaties voor studenten en medewerkers:

Digitization is indispensable for students to learn when and where they want. We will also use it to innovate our learning and assessment systems and to support the interaction and feedback between students and their coaches. (Eindhoven University of Technology, 2018, p31).

Digitalisering wordt in dit fragment gezien als middel om verschillende processen rondom onderwijs te verbeteren. Het doel is dus innovatie, bijvoorbeeld bij interactie waardoor het onderwijs verbeterd kan worden. Hoewel de aard van de argumentatie vergelijkbaar is met het bovenstaande fragment uit het rapport van de RU Groningen (2015) worden in dit geval meer concrete doelen geformuleerd. Beide voorbeelden normaliseren het gebruik van digitale middelen in het onderwijs als middel om bepaalde doelen bereiken. Opvallend hierbij is de nadruk op 'innovatie' in beide voorbeelden. Het gebruik van dit woord in relatie tot digitaliseringspraktijken versterkt het argument dat deze ontwikkelingen tot educatieve vooruitgang kunnen leiden. Dit draagt bij aan de normalisering aan de hand van een middel-doel-argumentatie.

Ten slotte wordt in het Versnellingsplan gesteld dat het huidige gebruik van diensten van EdTech bedrijven uitgebreid moet worden:

Leveranciers van bijvoorbeeld digitale leeromgevingen of uitgeverijen die leermethoden aanbieden, maken gebruik van die studiedata in hun producten. Maar studenten leren niet in één omgeving. Voor een goed inzicht in studievoortgang is het combineren van data uit verschillende bronnen nodig. Dat is nu vaak niet mogelijk. (Vereniging van Universiteiten, 2018, p6).

Ook hier worden concrete voorbeelden toegepast om te beschrijven hoe een digitale oplossing, namelijk het combineren van verschillende databases, een middel is voor een concreet doel: het creëren van inzicht in studievoortgang. Dit voorbeelden leidt tot normalisering omdat digitale oplossingen aan de hand van concrete voorbeelden sterk worden gepresenteerd als logische, natuurlijke stappen die het onderwijs ten goede komen.

Voorspelling

De tweede vorm van rationalisering beschrijft het voorspellende karakter van de manier waarop digitalisering in het hoger onderwijs wordt genormaliseerd. Er zijn veel overeenkomsten met de vorige categorie omdat alle vormen van rationalisering een bepaald middel en doel als kern hebben, maar bij de onderstaande voorbeelden bestaan ook onderliggende aannames over de nood voor digitale ontwikkeling in de toekomst.

De Universiteit van Amsterdam doet aan de hand van het onderstaande citaat een voorspelling over de technologische implicaties van digitalisering:

Dit heeft alles te maken met de aard van ICT en de mate waarin deze is doorgedrongen in vrijwel alle sectoren van de maatschappij en dus ook in het universitair onderwijs. De verwachting is dat als gevolg van de digitalisering van zowel de infrastructuur als inhoud, objecten en processen op termijn een stroom van (gedigitaliseerde) informatie ontstaat (Universiteit van Amsterdam, 2015, p6).

In dit fragment staat een voorspelling over de gevolgen van digitalisering in het hoger onderwijs centraal. Wat opvalt bij de voorspelling is dat er in tegenstelling tot de meeste fragmenten geen actoren centraal staan, zoals bijvoorbeeld onderwijsinstellingen of studenten. Dit geeft de voorspelling het karakter van een ontwikkeling die hoe dan ook gaat gebeuren, waardoor de ontwikkeling digitaliseringsbeleid de meest logische stap is voor het onderwijs. De onvermijdelijke overstap naar meer digitale middelen wordt hiermee genormaliseerd.

In het Versnellingsplan gebruikt ook een voorspelling om de implementatie van digitale middelen te onderbouwen. Deze gedachte wordt als volgt beschreven:

Digitalisering is deel van ons heden en onze toekomst. Het is belangrijk dat onze studenten digitaal vaardig zijn en dat wij in ons onderwijs gebruikmaken van de mogelijkheden van digitalisering” (Vereniging van Universiteiten, 2018, p4).

Het centrale standpunt in dit fragment is dat digitalisering op dit moment een natuurlijk fenomeen is, maar ook de voorspelling dat digitalisering in de toekomst centraal zal staan. Hiermee wordt digitalisering gepresenteerd als een onvermijdelijk en natuurlijk onderdeel van het hoger onderwijs. Omdat de voorspelling in de eerste zin wordt geformuleerd als een feit krijgt deze krachtige claim legitimiteit. Dit draagt bij aan de normalisering van toenemende digitalisering in het onderwijs omdat de voorspelling, en daarmee het beoogde digitaliseringsbeleid als vanzelfsprekend gezien worden.

Ten slotte maakt ook de universiteit van Tilburg gebruik van een voorspellende strategie met betrekking tot digitalisering van het onderwijs:

De vergaande digitalisering van de samenleving tezamen met de toenemende diversiteit van onze studenten vraagt om vernieuwing van onze onderwijs- methoden (Tilburg University, 2018, p19).

Het fragment van de Universiteit Tilburg maakt gebruik een voorspelling door de nadruk te leggen op maatschappelijke veranderingen die de digitalisering van het onderwijs in de hand werken. Hiermee wordt geïmpliceerd dat vernieuwende onderwijsmethoden in de toekomst noodzakelijk zullen zijn. Hier wordt ook een middel-doel-argumentatie gebruikt waarbij digitalisering van het onderwijs een middel is om met de tijd mee te gaan. Het voorspellen van de maatschappelijke digitalisering en toenemende diversiteit als onvermijdelijke ontwikkelingen geeft een gevoel van noodzakelijkheid waardoor digitalisering van het onderwijs natuurlijk lijkt.

Beroep op autoriteit

Naast rationalisering heb ik ook strategieën uit de beleidsplannen van universiteiten onderscheiden die meer in lijn liggen met de categorie beroep op autoriteit. Zoals eerder gezegd hebben de gebruikte rapporten een overwegend rationele toon waardoor de onderstaande voorbeelden ook deels overeenkomen met rationalisering. Echter, het analyseren van de teksten vanuit het perspectief van andere strategieën biedt een completer beeld van de strategische manier waarop waarden rondom digitaal onderwijs vanuit onderwijsinstellingen genormaliseerd worden.

Beroep op autoriteit houdt volgens van Leeuwen (2007) in dat de kracht van het argument is gebaseerd op bepaalde vormen van autoriteit. Dit kan bijvoorbeeld voorkomen in de vorm van een persoon met status of in de vorm van onpersoonlijke autoriteit zoals de wet of andere regels. Het gebruik van deze strategie kan bijdragen aan de normalisering van discursieve waarden omdat vormen van autoriteit een gevoel van rechtvaardiging kunnen brengen bij claims. De onderstaande voorbeelden geven weer hoe deze strategie in beleidsrapporten van Nederlandse universiteiten terugkomt:

De docent is het startpunt van onderwijsinnovatie. Als de docent te weinig ruimte en/of ondersteuning heeft, is het onmogelijk de ambities van het versnellingsplan te realiseren. (Vereniging van Universiteiten, 2018, p3).

Het bovenstaande fragment uit het Versnellingsplan plaatst de docent in een autoritaire rol door te benadrukken hoe noodzakelijk docenten zijn bij het realiseren van de ambities. Een bijdrage aan de normalisering komt niet duidelijk voor in dit fragment, maar het onderstaande voorbeeld gebruikt een vergelijkbare aanname over autoriteit om de waarde van dataverzameling te normaliseren:

Ze introduceren het Radboud Teaching en Learning Centre waarbinnen docenten en studenten die ideeën kunnen uitwisselen voor het ontwikkelen van onderwijs in een digitale samenleving. Hier wil de universiteit gegevens over verzamelen zodat ze onderwijs kunnen verbeteren (Radboud Universiteit, 2019, p27).

In dit fragment uit het rapport van de Radboud Universiteit wordt de link gelegd tussen de ideeën van docenten en studenten en de verbetering van het onderwijs. Hierbij wordt opnieuw ingespeeld op de autoritaire rol van docenten (en studenten) omdat de universiteit beargumenteert dat deze groep geschikt is om het onderwijs te verbeteren. De nadruk op deze argumentatie normaliseert tegelijkertijd de verzameling van data, die zoals eerder gezegd wordt gepresenteerd als een middel om het doel te bereiken.

Conclusie

Op basis van de analyse heb ik laten zien hoe Nederlandse universiteiten discursieve strategieën gebruiken om specifieke ideeën en waarden rondom de digitalisering van het hoger onderwijs te normaliseren. Deze strategieën heb ik verdeeld in categorieën van legitimatie van van Leeuwen (2007) om weer te geven hoe bepaalde normaliserende patronen terugkomen in de discursieve handelingen van universiteiten. Een belangrijke conclusie uit de analyse is dat de verschillende categorieën met name worden ingezet om positieve waarden rondom digitalisering te benadrukken. Dit gebeurt zowel door woordkeuze als door middel van optimistische argumentatie.

De meest voorkomende strategie, rationalisering, sluit aan bij de manier waarop universiteiten zichzelf presenteren in beleidsrapporten. In het algemeen houdt deze strategie in dat standpunten rondom digitalisering van het onderwijs worden gepresenteerd als logische en natuurlijke ontwikkelingen aan de hand van concrete doelen of positieve verwachtingen. Bij deze categorie heb ik drie subcategorieën uitgelicht.

De eerste subcategorie is de middel-doel-argumentatie. Dit is het meest voorkomende patroon omdat bijna alle fragmenten uit de analyse deze structuur inzetten om specifieke waarden rondom onderwijsdigitalisering te onderbouwen. Deze strategie wordt gebruikt om plannen over digitalisering te normaliseren omdat ze worden gepresenteerd als middelen die uiteindelijk het onderwijs zullen verbeteren. In sommige gevallen gebeurt dit aan de hand van een concreet doel, terwijl andere waarden met name worden gekoppeld aan positieve uitdrukkingen zoals ‘verbetering’ of ‘stimuleren’.

De tweede subcategorie is de voorspelling. Deze strategie wordt ingezet om waarden rondom digitalisering te normaliseren aan de hand van voorspellingen over ontwikkelingen. Deze strategie sluit aan bij de middel-doel-argumentatie, maar de nadruk ligt op de voorspelling dat bepaalde ontwikkelingen, zoals maatschappelijke digitalisering, onvermijdelijk zijn. Deze aanname zorgt ervoor dat beleidsplannen over digitalisering van het onderwijs als natuurlijk gepresenteerd kunnen worden.

Ten slotte behandelt deze analyse het beroep op autoriteit als strategisch middel om waarden rondom onderwijsdigitalisering te normaliseren. Bij deze strategie worden autoritaire posities aan docenten en studenten gekoppeld om claims rondom digitalisering te rechtvaardigen. Deze presentatie draagt bij aan de normalisering van digitaliseringspraktijken omdat de nadruk wordt verschoven naar de gebruikte vorm van autoriteit om het argument voor digitale waarden te versterken.

Yu en Couldry (2020) benadrukken hoe de bijdrage van hun onderzoek niet gericht is op het meten van specifieke empirische data met betrekking tot naturalisatie, maar op het blootleggen van de manier waarop discoursen gevormd worden en door middel van verschillende strategieën beïnvloed worden om specifieke waarden te benadrukken. Dit perspectief heb ik met deze analyse uitgebreid door de focus te verleggen naar universiteiten en de manier waarop normalisering van discursieve digitaliseringswaarden aan de hand van verschillende strategieën terugkomt in beleidsrapporten over digitalisering.

Discussie

Zoals eerder geconcludeerd heeft dit onderzoek geleid tot een aantal categorieën waarbij Nederlandse universiteiten aan de hand van discursieve strategieën bijdragen aan de normalisering van onderwijswaarden rondom digitalisering. Ik heb hiermee voortgebouwd op onderzoek van Yu & Couldry (2020) waarbij de nadruk lag op de normalisering van datapraktijken door EdTech bedrijven door de methode van van Leeuwen over legitimatie in discourses (2007) toe te passen.

Ondanks dat universiteiten verschillende strategieën gebruiken voor normalisering lijken de houdingen ten opzichte van digitalisering niet sterk te verschillen. Het versnellingsplan verklaart deze collectieve visie omdat universiteiten hierbij gezamenlijk bepaalde doelen hebben opgesteld, maar ook uit de individuele beleidsrapporten komt naar voren dat de ‘visie’ met name gericht is op de ontwikkeling van digitalisering. Dit wordt onderbouwd door de positionering van universiteiten in discourses waarbij digitalisering in het hoger onderwijs strategisch wordt genormaliseerd.

Ik heb gesteld dat de nadruk in de geanalyseerde rapporten met name ligt op de positieve argumenten rondom digitalisering. Andere mogelijke strategieën, zoals het waarschuwen voor negatieve gevolgen bij een gebrek aan digitale ontwikkeling, blijven achterwege. Dit kan mogelijk verklaard worden vanuit de aard van beleidsrapporten. Universiteiten gebruiken deze rapporten onder andere om te communiceren naar werknemers en investeerders, waardoor een optimistische strategie voor de hand ligt. *Digitalisering bedreigt onze universiteit*, het Volkskrantartikel waarin Nederlandse universiteiten een sceptische positie innemen ten opzichte van onderwijsdigitalisering, toont echter aan dat deze optimistische houding van universiteiten niet altijd vanzelfsprekend is. Dit onderzoek is niet gericht op het vergelijken van verschillende discourses rondom deze tegenspraak. Echter, voor toekomstig onderzoek is het mogelijk om in te gaan op de vraag in hoeverre universiteiten hun standpunt ten opzichte van digitalisering in het onderwijs aanpassen afhankelijk van de context van het discours.

Concluderend kan ik stellen dat Nederlandse universiteiten in hun digitaliseringsbeleid niet alleen vergelijkbare rationale en autoritaire strategieën inzetten. Er is ook een trend waarbij de nadruk ligt op de positieve kant van deze waarden. Deze strategieën dragen bij aan de normalisering van waarden rondom digitalisering in het hoger onderwijs, en dit geeft meer inzicht in de positie die onderwijsinstellingen innemen in educatieve discourses. Universiteiten in Nederland presenteren hun visie in beleidsrapporten als positief en noodzakelijk, maar ook als ‘normaal’.

Literatuur

Bowker, G. C., & Star, S. L. (2000). *Sorting things out: Classification and its consequences*. MIT press.

Eindhoven University of Technology (2018). *TU/e Strategy 2030. Drivers Of Change*. Geraadpleegd van <https://www.tue.nl/en/our-university/departments/biomedical-engineering/the-department/news/news-overview/03-09-2018-tue-launches-strategy-2030/>

Krzyżanowski, M. (2020). Normalization and the discursive construction of “new” norms and “new” normality: discourse in the paradoxes of populism and neoliberalism. *Social Semiotics*, 9(4), 431-448.

Maex, K., Van Dijck, J., Prins, C., & Poell, T. (2019). Digitalisering bedreigt onze universiteit. *De Volkskrant*. <https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/digitalisering-bedreigt-onze-universiteit-het-is-tijd-om-een-grens-te-trekken~bff87dc9/>

Nissenbaum, H. (2009). *Privacy in context: Technology, policy, and the integrity of social life*. Stanford University Press.

Radboud Universiteit. (2019). *A Significant Impact*. Geraadpleegd van <https://www.ru.nl/over-ons/overradboud/missie/strategie/>

Rijksuniversiteit Groningen. (2015). Think Bold. Strategisch Plan Rijksuniversiteit Groningen 2015-2020. Geraadpleegd van <https://www.rug.nl/about-ug/policy-and-strategy/strategic-plan/>

Selwyn, N. (2015). The discursive construction of education in the digital age. *Discourse and digital practices: Doing discourse analysis in the digital age*, 226-240.

Sun, L., Tang, Y., & Zuo, W. (2020). Coronavirus pushes education online. *Nature Materials*, 19(6), 687-687.

Tilburg University. (2018). *Strategisch Plan 2018-2021. Verbinden om de samenleving vooruit te helpen*. Geraadpleegd van <https://www.tilburguniversity.edu/nl/over/beleid>

Universiteit van Amsterdam. (2015). *Blend IT & Share IT. Advies van de werkgroep Onderwijsvernieuwing / Blended Learning*. Geraadpleegd van <https://www.uva.nl/over-de-uva/beleiden-regelingen/beleid/onderwijsbeleid/onderwijsvernieuwing-en-blended-learning/onderwijsvernieuwing-en-blended-learning.html?cb>

Van Baars, L. (2020). De groeiende greep van big tech op het digitale onderwijs. *Trouw*. <https://www.trouw.nl/onderwijs/de-groeiende-greep-van-big-tech-op-het-digitale-onderwijs~b4cbc7be/>

Van Dijck, J., Poell, T., & De Waal, M. (2018). *The platform society: Public values in a connective world*. Oxford University Press.

Vaughan, D. (1996). *The Challenger launch decision: Risky technology, culture, and deviance at NASA*. University of Chicago press.

Vereniging van universiteiten, Vereniging hogescholen, SURF. (2018). Versnellingsplan Onderwijsinnovatie met ICT. <https://versnellingsplan.nl/over-versnellingsplan/>

Williamson, B. (2017). Learning in the ‘platform society’: Disassembling an educational data assemblage. *Research in Education*, 98(1), 59-82.

Yu, J., & Couldry, N. (2020). Education as a domain of natural data extraction: analysing corporate discourse about educational tracking. *Information, Communication & Society*, 1-18.

Bijlage 1

In de onderstaande tabel staan vijf fragmenten schematisch weergegeven zoals uitgewerkt de analyse. Deze verdeling in de vijf onderdelen is voor alle fragmenten uit de analyse uitgevoerd.

Actoren	Actie	Reactie	Doel	Normalisering/strategie
Instellingen en opleidingen	Zijn bezig met onderwijsinnovatie met ICT	Ontwikkelingen versnellen	Technologie nog beter benutten	Rationeel: autoriteit
Universiteit	Introduceren teaching en learning centre	Gegevens verzamelen	Onderwijs verbeteren	Rationeel: middel - doel Moreel?
Docenten en studenten		Ideeën uitwisselen over digitaal onderwijs		Autoriteit: experts
Universiteit		Omgaan met digitale middelen.	Flexibiliteit voor studenten	Rationeel: voorspelling
Universiteiten		Werken met digitale open leermiddelen	Content aanpassen, delen, hergebruiken	Rationeel: voorspelling
We (universiteit)	Infrastructuur en beleid ontwikkelen		Rekening houden met AVG, privacy en ethische kaders	Autoriteit: onpersoonlijk

Bijlage 2

De categorie rationalisering en bijbehorende subcategorieën zoals beschreven door van Leeuwen (2007).

